

Голубнича Л.О.
Дидактика вищої школи у XXI столітті

*Голубнича Людмила Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра іноземних мов № 3
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна*

Анотація. У статті розглядається особливості розвитку дидактики вищої школи в епоху інформатизації. Схарактеризовано специфічні риси XXI століття, котрі є визначальними для сфери освіти, зокрема університетської. Встановлено зв'язок між зазначеними характеристиками та тенденціями генезису дидактики вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: епоха інформатизації, інформаційний потік, дидактика вищої школи, тенденції розвитку дидактики вищої школи

Постановка проблеми. Сучасний розвиток українського суспільства безпосередньо пов'язаний з інтелектуальним ресурсом України. Країни з розвинутою економікою визнали, що інвестиції у людський капітал, є основним чинником як піднесення в економіці, так і всебічного прогресу. Вплив університетської освіти на економічне зростання дослідники вбачають у: 1) зростанні продуктивності праці; 2) спрямуванні працівників до нових ідей та технологій, формуванні здатності приймати самостійні рішення, що сприяє скороченню часу між науковими відкриттями та їх упровадженням; 3) прискоренні появи нових технологій та нових відкриттів, що пояснюється зосередженням у вищій школі переважної більшості висококваліфікованих учених-дослідників [8, с. 38].

Підготовку такого інтелектуального потенціалу нації – знань та компетентностей людини, в нових реаліях епохи інформатизації здійснює саме система вищої освіти, зокрема вищі навчальні заклади держави.

На покращення стану освіти та підвищення рівня його якості впливатиме й своєчасне та чітке визначення світових і регіональних тенденцій генезису системи освіти та відповідне реагування на них. Тому вивчення останніх є актуальною та необхідною передумовою покращення якісних характеристик вищої освіти.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблеми сучасної дидактики вищої школи є предметом наукової розвідки великого загалу науковців, зокрема В. Андрушенка, В. Кременя (педагогіка вищої школи в системі соціогуманітарного знання), І. Богданової, О. Васюка, О. Желавського (кредитно-модульна система навчання), Н. Дівінської (навчальний процес у вищій школі), С. Калашнікової, А. Сбруєвої (інтеграційні процеси у вищій школі), А.Алексюка, З. Курлянд, В. Лугового та ін.. Вищу освіту в інформаційному суспільстві вивчають Д. Борисенко, В. Величко, М. Левшин, О. Муковіз, Ю. Прохур, Ж. Таланова, О. Федоренко та ін.. Інноваційну діяльність у вищій школі досліджують Л. Борисова, В. Луговий, Ж. Таланова та ін.. Тенденції розвитку університетської дидактики розглядають Д. Валехов, Н. Дудко. Однак особливості розвитку дидактики вищої школи та її тенденції у XXI столітті все ще залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті. На основі аналізу специфічних рис сучасного світу, пов'язаних з його інформатизацією, визначити їх вплив на сферу вищої освіти України та схарактеризувати тенденції генезису дидактики вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Умови сьогоденшнього соціально-економічного і суспільно-політичного життя країни, поширення гуманізації, гуманітаризації та демократизації освіти зумовлюють тенденції генезису сучасної дидактики вищої школи. Вчені пояснюють, що вони є пов'язаними зі зміною основних педагогічних понять, категорій, закономірностей та взаємозв'язків, отже, зі зміною системи вищої освіти в цілому [3, с. 212].

Зазначене призводить до формування нових освітніх парадигм, серед яких дослідники виділяють такі: 1) відповідність підготовки фахівців потребам ринку робочої сили; 2) альтернативне мислення, неперервну освіту, формування навиків навчання у системі online; 3) прозорість, звітність, рівність та демократичність в освіті [2, с. 50].

Вище перелічене сприятиме розвитку інноваційних і творчих підходів у вищій освіті.

Крім того, проведена наукова розвідка свідчить, що тенденції генезису дидактики вищої школи нашої держави мають певну специфіку, адже визначені перспективами розвитку саме нашого суспільства. Відтак, вони потребують окремого розгляду.

Сучасний світ характеризується прискореними змінами, викликаними, перш за все, нарощуванням інформації майже у геометричній прогресії. Недарма його називають “інформаційною ерою”. Загальновідомо, що раніше накопичення наукових відомостей відбувалося досить повільно і людині протягом всього її життя вистачало знань, здобутих під час навчання. Зараз же інформація досягла таких величезних об'ємів, що її не можливо запам'ятати в повному обсязі. Крім того, інноваційні відомості виникають та застарівають дуже швидко. Науковці констатують наявність усвідомлення, що якість життя значною мірою визначається інформацією та способом її використання. Фахівець іноді настільки залежить від вчасного її отримання, що навіть реалізуватися без новітньої інформації йому не можливо. “У сучасному суспільстві доля кожної конкретної людини багато в чому залежить від особистої інформаційної культури, і ця залежність має тенденцію до зростання” [7, с. 188]. Виходячи із зазначених реалій життя дослідники наголошують, що “сьогодні в інформаційному суспільстві з'явилися такі цінності, як стрімкі інформаційні зміни, виникнення організацій, заснованих на інформації та її технологіях тощо”. Вони також прогнозують, що “зміни, які відбуватимуться в системі освіти, зроблять ефект більший, ніж винахід печатної маши-

ни” [2, с. 51]. Відтак, динамічне зростання об’єму інформації висуває до освіти нові вимоги.

Перша з них пов’язана з вирішенням проблеми: чому варто навчати у вищому навчальному закладі в умовах стрімкого змінювання світу, тобто вища школа зіштовхується зі складним і водночас відповідальним питанням відбору змісту освіти. Більш того, як справедливо відмічає М. Ломонова, застарілі інтерпретації змісту навчання не сприяють формуванню ціннісних орієнтацій і якостей фахівця, необхідних у сучасному світі, як то: критичності, самостійності та конструктивності мислення [9, с. 97-98]. Внаслідок зазначеного відбуваються зміни у поглядах на формування змісту навчання.

Так, у нормативних документах для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти підкреслено, що підготовка майбутнього фахівця у вищій школі програмується, проектується і реалізується предметним наповненням навчального плану та дидактичною декомпозицією змісту освіти й очікуваних результатів навчання у вигляді освітньо-професійних програм і освітньо-кваліфікаційних характеристик. Науковці нагадують, що нормативно-предметне наповнення навчального плану має містити не тільки цикли навчальних дисциплін загальної професійної та професійно-практичної підготовки, але й повинно бути структуроване адекватно двом основним складовим сучасної культури: гуманітарної (цикл “гуманітарні та суспільно-економічні дисципліни”) та природничо-наукової (цикл “дисципліни природничо-наукової підготовки”). Завдяки останнім відбувається формування цілісного світобачення еволюційної картини світу, притаманного освіченій людині [5, с. 41].

Крім того, при передачі змісту кожного з предметів навчального плану має бути запропоновано новий ракурс викладення розмаїття загальнонаукових та спеціально-предметних знань (з урахуванням імплементації важливих наукових досягнень). Це означає, що вивчення окремого знання (як загальнонаукового, так і спеціально-предметного) потрібно супроводжувати висвітленням його раціонального і творчого начала з метою формування уявлень про взаємовплив, взаємодоповнюваність гуманітарного й інших аспектів знання. Вищезазначене забезпечить становлення як професійних компетенцій і компетентностей майбутнього фахівця, так і цілісного світорозуміння особистості.

Узагальнюючи подану інформацію, наведемо вимоги до складових змісту освіти, які слід ураховувати, наповнюючи навчальні програми, представлені Д. Валеховим: 1) створення рівноваги між навиками, суспільними цінностями та інформацією; 2) виділення в рівній мірі місця науковій творчості, моральним цінностям, вивченню мов, технічним наукам, фізичному розвитку, науковому розвитку, соціально-політичній тематиці; 3) приділення в тематиці занять необхідної уваги інноваціям, визначення рівних пропорцій між практичними та теоретичними заняттями; 4) підготовка до майбутньої професії [2, с. 52].

Отже, під час складання навчальних планів та освітньо-професійних програм, педагогам необхідно відбирати зміст освіти так, щоб, з одного боку, не перевантажувати студентів зайвою інформацією, а з іншо-

го, не залишити їх без знань, що становлять фундамент як професійної, так і загальної вищої освіти та сприяють інтелектуальному розвитку і цілісному світобаченню особистості.

Наступна тенденція, що пов’язана зі стрімким зростанням потоку наукової інформації, розвитком інформаційних технологій і їх розповсюдженням в усіх галузях життя, включаючи освітній простір, виявляється у запитанні: як навчати більш ефективно. Тобто вона передбачає необхідність *замінювати застарілі педагогічні технології* на більш прогресивні й результативні.

Відомо, що в процесі світової еволюції дидактики постійно відбувається перегляд та уточнення практики викладання з огляду на її ефективність. Сьогодні замість інерційної традиції повинна прийти інновація, у цьому В. Кремень убачає відповідальність національної системи освіти перед українським суспільством. “Необхідно традиційно-інерційну освіту, надмірно обтяжену минулим, змінити на інноваційно-прогностичну, таку, що розуміє і передбачає майбутнє” [6, с. 4]. Зокрема, в умовах інформатизації освітньої системи перевага повинна віддаватися не звичайному накопиченню знань, а аналізу наукових відомостей та їх вивченню на основі впровадження інноваційних навчальних технологій для найбільш ефективного використання навчального часу та більш результативного опанування матеріалу студентами.

Сучасний інформаційний простір насичений різноманітними навчальними технологіями, більшість з яких, на думку Д. Борисенка, ніколи не використовувалися в дидактичному процесі. Тоді як саме вони вже на первинних сходинках застосування демонструють високі навчальні результати, акцентують увагу на необхідності постійного пошуку викладачем нових форм та засобів підвищення мотивації студентів та реалізації обміну навчальною інформацією, а також відповідність сучасним стандартам освітніх програм, етапам євроінтеграції та впровадженню інноваційних стратегій розвитку [1, с. 267].

Отже, завданням сучасних українських педагогів є навчитися якомога ефективніше використовувати новітні освітні інформаційні технології на заняттях зі студентами, адже у навчальному процесі останні надають викладачам і студентам широкий вибір інструментів передачі навчального матеріалу, мають зручні механізми інтерактивної взаємодії, дозволяють викладачу здійснювати оперативний контроль самостійної роботи студентів, активізують самостійність та навчально-пізнавальну діяльність останніх, сприяють підвищенню мотивації майбутніх спеціалістів до набуття знань і навиків та допомагають їм покращити свої результати навчання.

Як підкреслюють науковці, на людину XX століття у XXI ст. очікують величезні зміни з точки зору функціонування освіти [2, с. 51]. Важливо вказати, що наявність великої кількості засобів набуття знань є ще однією специфічною рисою сучасності. Ці засоби сьогодні стають доступними кожному, хто потребує інформації. “Інформаційні ресурси є продуктом інтелектуальної діяльності суспільства і розглядаються в даний час як стратегічний ресурс розвитку будь-якої країни” [7, с. 188]. Розвинені держави світу широко

використовують їх і у педагогічному просторі, зокрема для навчання студентів. Зазначене призводить до виникнення наступної тенденції – *розширення засобів отримання знань та навиків* задля формування інноваційної людини, що є стратегічною метою національної системи освіти [6, с. 3].

Відомо, що якщо ще у XX столітті суб'єкт навчання міг набути знання лише двома шляхами: або через викладення навчального матеріалу викладачем, або безпосередньо з паперового носія інформації – підручника, то в наш час поява інформаційно-комунікаційних технологій не тільки модифікувала носії інформації, але й принесла радикальні зміни у способах доставки навчального матеріалу в освіті: навчатися можна навіть віртуально за допомогою комп'ютерних телекомунікацій (електронних навчальних посібників, комп'ютерних систем тестування, дистанційних навчальних курсів). Більш того, масові відкриті он-лайн курси позиціонують себе як реальна альтернатива традиційній системі університетської освіти. Існування подібної форми навчання стає для вищої школи потужним поштовхом до покращення якості надання своїх послуг, зокрема шляхом розширення засобів отримання знань.

Зазначимо, що ВНЗ України, з одного боку, вже орієнтується на те, що студенти вміють користуватися сучасними засобами комунікації, котрі пропонують гіпертексти, мультимедійні канали отримання інформації тощо, а з іншого, починають генерувати власний освітній контент. Суттєво, що експерти Великої Британії та Сполучених Штатів Америки наполягають на необхідності ефективного використання накопичених у віртуальних сховищах інформаційних ресурсів з легким, швидким і повним доступом до них через наявні пошукові системи [6, с. 5]. Тому ВНЗ повинні навчити майбутніх фахівців орієнтуватися в інформаційному просторі, знати та володіти пошуковими технологіями з метою безперешкодного отримання потрібної інформації з усіх засобів комунікації, що існують у теперішній час, адекватного її відбору та оцінки, а також вільного транслювання за допомогою тих же каналів, її переробки та застосування її у власних проектах та генерування нової інформації, оскільки, як наголошують науковці, впевнене володіння модерними телекомунікаційними технологіями є однією з ключових компетенцій випускника сучасного вищого навчального закладу.

Соціологічні та педагогічні дослідження дозволяють стверджувати, що протягом останніх років використання студентами різноманітних сучасних засобів отримання інформації з навчальними цілями значно збільшилося і наближається до 100%. Передусім, це стосується використання електронної текстової навчальної інформації, доступ до якої здійснюється через Інтернет. Зазначене пов'язане з тим, що наука розвивається швидше, ніж методика встигає охопити матеріал, потрібний студентам та викладачам.

Практика свідчить, що сьогодні володіння навиками роботи із засобами та каналами набуття інформації є запорукою успіху як у навчанні, так і у виконанні майбутньої професійної діяльності, адже у умовах інформатизації суспільства високий рівень інформа-

ційної культури має бути невід'ємною характеристикою будь-якого спеціаліста. Тому ВНЗ все більше намагаються прививати студентам комп'ютерну культуру.

Наступна тенденція – *необхідність безперервної освіти*, також пов'язана з високим динамізмом знань, інформації, технологій. Так, Н. Дудко відмічає, що до кінця XIX століття вимоги до форм виробничо-практичної діяльності змінювалися приблизно з тією ж швидкістю, що й покоління. Сьогодні ж окремі люди протягом життя доводиться декілька разів змінювати спеціалізацію, а іноді навіть професію [4, с. 95]. Адже сучасний цикл оновлення виробничих технологій, за твердженням фахівців, скоротився та становить шість-вісім років, випереджаючи темпи зміни поколінь [7]. Природно, що з розвитком технологій змінюються й форми виробничої діяльності. Деякі з них зовсім припиняють своє існування. Наприклад, виконання конкретних часткових функцій на конвеєрі в середині виробничих процесів зараз в усьому світі вважається не ефективним. Замість цього робітник управляє технологіями, які все більше й більше вдосконалюються. Тому з'явилася необхідність у професійній мобільності й адаптивності: в освоєнні нових функцій та видів діяльності, постійному поновленні знань, підвищенні кваліфікації. Ось чому в Концепції розвитку професійної освіти в Україні (2010-2020 рр.) одним із векторів підготовки майбутніх спеціалістів вказано мобільність фахівця.

Не випадково метою вищих навчальних закладів є підготувати спеціалістів вищої кваліфікації, здатних після здобуття відповідної освіти активно включитися у виробничу діяльність, вміти швидко адаптуватися у професійному та соціальному середовищі та відповідально й творчо вирішувати виробничі або наукові завдання [9, с. 9].

Відтак, щоб мати соціальне значення, людина не повинна відставати від часу. Вона має бути мобільною: протягом всього життя відслідковувати ті зміни, які відбуваються в її професійній сфері; самостійно оволодівати інноваціями, що запроваджуються; активно вивчати новітній закордонний досвід; розвиватися інтелектуально; бути готовою для самовдосконалення тощо. Природно, що сьогодні принцип безперервності освіти вважається фундаментальним принципом формування та розвитку особистості у відповідності до її професійних потреб та здібностей протягом усього її життя.

Таким чином, узагальнення результатів дослідження та аналіз наукової літератури дозволяють зробити **висновки** про те, що своєрідність сучасного періоду розвитку світу та України, пов'язаного з постійним зростанням потоку інформації, зумовили особливості генезису дидактики вищої школи у XXI столітті та визначили наступні тенденції її розвитку, а саме: модернізація змісту освіти, розширення засобів отримання знань та навиків, необхідність безперервної освіти.

Перспективами подальшої розвідки можна вважати вивчення інших тенденцій розвитку дидактики, наприклад, підвищення ролі самостійної роботи студентів та самоосвіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Борисенко Д. Перспективні стратегії інформаційно-комунікативного розвитку вищої освіти / Д.Борисенко // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н.С.(гол. ред.) та ін.]. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. – Випуск 9. – Частина 1. – С. 264-268.
Borysenko D. Perspektyvni strategii informatsiyno-komunikatyvno-rozvytku vyschoi osvity [Perspective information and communication strategy for the development of higher education] / D.Borysenko // Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelya: Zbirnyk naukovykh prats Umanskogo Derzhavnogo Pedagogichnogo Universytetu imeni Pavla Tychny / [red. kol.: Pobirchenko N.S. (gol. red.) ta in.]. - Uman: FOP Zhovtyi O.O., 2014. - Vypusk 9.-- Chastyina 1. - S. 264-268.
2. Валехов Д.Ф. Глобальные тенденции в современном образовании / Д.Ф.Валехов // Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. – № 4 (7), 2011. – С. 50-52.
Valehov D.F. Globalnyie tendentsyi v sovremennom obrazovanii [Global trends in modern education] / D.F.Valehov // Vector nauki TGU. Seriya: Pedagogika, Psihologiya. - № 4 (7), 2011. - S. 50-52.
3. Герасев А.Д. Системное управление учебным процессом: модели, проблемы реализации / А.Д. Герасев, Л.А. Барахтенова // Философия образования. – 2009. – № 3. – С. 212.
Gerasyov A.D. Sistemnoye upravlenie uchebnym protsesom: modeli, problemy realizatsii [System management of the educational process: models, problems of implementation] / A.D. Gerasev, L.A.Barahtenova // Filosofiya obrazovaniya. - 2009. - № 3. - S. 212.
4. Дудко Н.В. Основные тенденции развития системы высшего образования в Украине (с учетом Европейских стандартов) / Н.В. Дудко // Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. – № 4 (7), 2011. – С. 94-97.
Dudko N.V. Osnovnyie tendentsii razvitiya sistemy vyshego obrazovaniya v Ukraine (s uchotom Yevropeyskikh standartov) [The main trends in the development of higher education in Ukraine (including European standards)] / N.V.Dudko // Vector nauki TGU. Seriya: Pedagogika, Psihologiya. - № 4 (7), 2011. - S. 94-97.
5. Кириленко К.М. Интеграційні процеси в сучасному природничо-науковому і науково-гуманітарному знанні та шляхи їх відображення у змісті університетської освіти / К.М. Кириленко // Рідна школа. – № 4-5, 2014. – С. 41-46.
Kyrylenko K.M. Integratsiyni protsesy v suchasnomu pryrodnycho-naukovomu i naukovo-gumanitarnomu znanni ta shlyahy yih vidobrazhennya u zmisti universytetskoi osvity / K.M. Kyrylenko // Ridna Shkola. - № 4-5, 2014. - S. 41-46.
6. Кремень В.Г. До інноваційної освіти: контекст модернізації НАПН України / В.Г.Кремень // Рідна школа. – № 4-5, 2014. – С. 3-6.
Kremen V.G. Do innovatsiynoi osvity: kontekst modernizatsiyi NAPN Ukrainy [By innovative education: the context of modernization NAPS Ukraine] / V.H.Kremen // Ridna Shkola. - № 4-5, 2014. - S. 3-6.
7. Олійник Ю.І. Інформаційна культура особистості – актуальна освітня проблема / Олійник Ю.І. // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – Вип. 63. – Херсон: ХДУ, 2013. – С. 187-193.
Oliynyk Y. Informatsiyna kultura osobystosti – aktualna osvityna problema [Personal Information Culture - urgent educational problem] / Oliynyk Y. // Pedagogichni nauky: Zbirnyk naukovykh prats. - Vyp. 63. - Kherson: KhDU, 2013. - S. 187-193.
8. Педагогіка вищої школи / [В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волощук та ін.]; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.
Pedagogika vyschoyi shkoly [Higher School Pedagogy] / [V.P. Andruschenko, I.D. Beh, I.S. Voloschuk ta in.]; za red. V.H. Kremeniya, V.P. Andruschenka, V.I. Luhovoho. - K.: Pedagogichna dumka. - 2009. - 256 s.
9. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 3-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
Pedagogika vyschoyi shkoly [Higher School Pedagogy: Training. Guidance] / Z.N. Kurlyand, R.I. Hmelyuk, A.V. Semenova ta in.; za red. Z.N. Kurlyand. - 3-ye vyd., pererob. i dop. - K.: Znannya, 2007. - 495 s.

Golubnycha L.O. Didactics of higher education in the twenty first century

Abstract. The article deals with the peculiarities of didactics of higher education in the era of information. Author determined the specific features of the XXI century, which are crucial for education, including university. The paper establishes the relationship between these characteristics and trends of genesis didactics of higher education in Ukraine.

Keywords: the era of information, information flow, higher school pedagogy, didactics trends of higher education

Голубничая Л.А. Дидактика высшей школы в XXI веке

Аннотация. В статье рассматриваются особенности развития дидактики высшей школы в эпоху информатизации. Охарактеризованы специфические черты XXI века, которые являются определяющими для сферы образования, в частности университетского. Установлена связь между указанными характеристиками и тенденциями генезиса дидактики высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: эпоха информатизации, информационный поток, дидактика высшей школы, тенденции развития дидактики высшей школы